

**CULTUURHISTORISCHE
INVENTARISATIE
NOORD-BRABANT**

M.I.P.

Gemeente Nieuw-Ginneken

**Provincie
Noord-Brabant**

juni 1993

Colofon

De Cultuurhistorische Inventarisatie Noord-Brabant/ Monumenten Inventarisatie Project wordt verricht door mevr. drs. M. Daru-Schoemann, dhr. drs. M. Koenders, dhr. drs. A. van Leeuwen (coördinatie), dhr. drs. N. Maes, dhr. drs. J. Michels, dhr. H. Rüter arch. h.b.o., mevr. drs. M. Vaessen, mevr. drs. W. Wessel.

Secretariaat: mevr. H.van Wanrooij-de Cort,

Brabantlaan 1, 5216 TV 's-Hertogenbosch. Tel. 073-812168.

De rapporten zijn te bestellen bij de afdeling Voorlichting van de Provincie Noord-Brabant, Brabantlaan 1, 5216 TV 's-Hertogenbosch.

Tel.: 073-812511.

Inhoud

	Woord vooraf	5
	Werkwijze en criteria	6
1.	Situering der gemeente	10
2.	Bodemgesteldheid	11
3.	Grondgebruik	12
4.	Infrastructuur	13
5.	Ontwikkeling van de nederzettingen	14
6.	Stedebouwkundige typologie	16
7.	Karakterisering der objecten, bouwvormen- en typen	17
8.	Objectgegevens	23
9.	Literatuur	78
	Kaart (bijlage)	

Woord vooraf

Dit rapport over Nieuw-Ginneken maakt deel uit van de serie Cultuurhistorische Inventarisatie Noord-Brabant/Monumenten Inventarisatie Project. Het geeft per gemeente een overzicht van de waardevolle nederzettingen, gebouwen en groenelementen tot ca. 1940 in de steden en dorpen van de provincie.

De snelle en vaak ingrijpende veranderingen in het Brabantse cultuurlandschap hebben de totstandkoming van een dergelijk overzicht urgent gemaakt. Ondanks vervlakking en schaalvergroting bezit elke gemeente een eigen karakter in de stedenbouwkundige structuur, de bebouwing van kern en buitengebied. We doelen daarbij zeker niet alleen op erkende monumentale gebouwen, maar evenzeer op boerderijen, woonhuizen, fabrieksgebouwen, bruggen en sluizen, wegkruisen of een ijzeren sierhek en dorpslinde.

Na het monumentenjaar 1975 heeft het provinciebestuur besloten om de cultuurhistorische waardevolle bebouwing van de provincie vast te laten leggen. Hiervoor is in 1976 de "Inventarisatiecommissie Brabantse Monumenten" ingesteld. In september 1979 is een drietal inventarisatoren aangesteld om een werkmodel te ontwikkelen en veldwerk en rapportage te verrichten.

Dit model is tot eind 1988 gehanteerd in 69 gemeenten. Najaar 1988 is ook in Noord-Brabant het door de minister van WVC geëntameerde Monumenten Inventarisatie Project van start gegaan. Binnen dit project wordt vastgelegd hetgeen in Nederland tussen ca. 1850 en 1940 aan bouwkunst en stedenbouw is gerealiseerd.

Het MIP beoogt:

- het verkrijgen van een eerste landelijk overzicht van de zgn. "jongere bouwkunst en stedenbouw" (ca. 1850 - 1940)
- het bevorderen van kennis en waardering voor historische stads- en dorpsgezichten en voor monumenten van geschiedenis en kunst uit de periode 1850 - 1940
- het formuleren van uitgangspunten ten behoeve van publikaties en wetenschappelijk onderzoek op architectuurhistorisch, bouwhistorisch, stedenbouwkundig, historisch-geografisch of industrieel-archeologisch gebied
- het verkrijgen van bouwstenen als een eerste aanzet tot nieuw te ontwikkelen beleid van Rijk, provincies en gemeenten ten aanzien van de ruimtelijke ordening, stadsontwikkeling en monumentenzorg, alsmede van een basis voor planologisch-stedenbouwkundige afwegingen
- het verzamelen van informatie die voor Rijk, provincies en gemeenten als basis kan dienen bij het selecteren en registreren van objecten, ensembles, structuren en dorps- en stadsgezichten.

In Brabant zullen daarnaast ook nog objecten en structuren van vòòr 1850 vastgelegd worden als uitvloeisel van de in 1979 begonnen Cultuurhistorische Inventarisatie.

Onderzoek en veldwerk voor dit rapport vonden plaats in januari 1992 door drs. N. Maes.

's-Hertogenbosch, oktober 1992.

Werkwijze en criteria

In Brabant is het MIP officieel van start gegaan op 1 oktober 1988. De inventarisatie wordt hierbij gebiedsgewijs aangepakt. Daartoe is de provincie in acht werkgebieden verdeeld, op basis van de historische en bestuurlijke ontwikkelingen in de periode 1850 - 1940.

Deze gebieden zijn:

1. Brabants Kleigebied
2. Zuidwest Brabant
3. Regio Tilburg
4. Regio 's-Hertogenbosch
5. Kempen
6. Regio Eindhoven
7. Maaskant
8. Brabantse Peel

Bij de inventarisatie wordt - binnen een zo breed mogelijke context - gewerkt van groot naar klein.

Eerst wordt van elk gebied een schets gegeven van de algemene karakteristieken. Op basis hiervan wordt voorts - gemeentegewijs - ingegaan op de stedeboekkundige aspecten van een stad of dorp. Tegen deze achtergrond worden ten slotte de objecten in de verschillende gemeenten beschreven.

De door het rijk voorgestelde werkwijze sluit goed aan bij onze sinds 1979 gevolgde werkwijze. Onbewust vooruitlopend op het MIP heeft de provincie vanaf het begin naast de oudere bouwkunst (ca. 10% van de monumenten in Brabant) ook steeds de jongere bouwkunst (ca. 90% van de monumenten) in haar werkwijze betrokken. Dit uitgangspunt zal binnen het MIP gehandhaafd blijven, met dien verstande dat de gegevens van de oudere bouwkunst buiten het MIP-kader vallen en dus niet aan het rijk geleverd zullen worden. Zij zullen wel voorkomen in de rapporten van de gemeenten die gewoon zullen blijven verschijnen. Tevens zullen nu ook de grote gemeenten (Tilburg, Breda, Bergen op Zoom, Eindhoven, Roosendaal, Helmond en 's-Hertogenbosch) beschreven worden.

In de geautomatiseerde MIP-bestanden welke uiteindelijk aan het Rijk geleverd gaan worden, zal ook het bestaande materiaal van jongere bouwkunst van de 69 reeds geïnventariseerde gemeenten worden opgenomen.

Deelname aan het MIP verleent de provinciale inventarisatie een belangrijke toegevoegde waarde. Zonder extra provinciale investering wordt het inventarisatiebestand geautomatiseerd en in overeenstemming gebracht met een landelijke opzet.

Voor verdere details verwijzen wij naar de Handleiding Inventarisatie jongere bouwkunst en stedeboek (1850-1940), Zeist- 's-Gravenhage 1987.

Criteria

Uit de vele objecten die voor inventarisatie in aanmerking komen moet uiteraard een keus worden gedaan. Dat gebeurt aan de hand van een aantal criteria, die groepsgewijs worden omschreven.

Bij deze criteria wordt het bindend element in veel gevallen gevormd door de "historische karakteristiek" van de nederzetting. Wat wordt daaronder verstaan?

Een nederzetting is, in de hier gebruikte terminologie, een geheel van bebouwing, percelen, wegen en waterlopen, dat in de loop der tijd een meer of minder samenhangende vorm heeft opgeleverd. Het eigen karakter van een nederzetting is het produkt van een - al dan niet geleidelijke - historische ontwikkeling, die in vele gevallen tot op de dag van vandaag valt af te lezen, zowel aan het ruimtelijk patroon als aan de bebouwing zelf. Dat geldt in beginsel net zo goed voor een oud akkerdorp, als voor een moderne nieuwbouwwijk. Op zeker moment leidt een reeks van ontwikkelingen tot een situatie, waar de nederzetting voor ons gevoel een uitgesproken eigen vormidentiteit bereikt. Dát moment bepaalt de "historische karakteristiek" van de nederzetting, die dus als het ware de optel- en aftreksom is van een reeks structuurbepalende en structuurversturende ingrepen.

De invloed van dat moment kan zich, meer of minder nadrukkelijk zichtbaar, vaak uitstrekken tot het moment van nu. Zo is voor de landelijke nederzettingen tussen Oirschot en Best de situatie rond het midden van de vorige eeuw nog steeds beeldbepalend. Vandaar dat het moment van de historische karakteristiek ook omstreeks dat tijdstip is gekozen. Zowel de middeleeuwse aanleg, als de wijzigingen van na 1850 zijn daarbij als wezenlijke bestanddelen aan te merken. Een heel ander voorbeeld is de oude vestinggordel van Bergen op Zoom. Daar is een essentieel element in de historische karakteristiek, zoals die rond 1800 bestond, thans niet meer afleesbaar. In die tijd werd de stad sterk gedomineerd door haar uitgebreide vestingswerken. Sinds die echter aan het eind van de vorige eeuw zijn ontmanteld, wordt het huidige beeld bepaald door een parken-, straten- en bebouwingsgordel, die rond 1920 zijn uiteindelijke vorm kreeg. Daarmee is de historische karakteristiek van ca. 1800 nu dus niet meer relevant voor dit deel van de stad. Die van rond 1920 echter des te meer.

Tegen de achtergrond van deze historische karakteristiek worden alle objecten afzonderlijk getoetst aan de volgende criteria:

* Architectonische en kunsthistorische criteria

- het object is een goed voorbeeld van een bepaalde stijl of bouwtrant, of van het werk van een bekend architect, stedenbouwkundige of kunstenaar
- het object is gaaf qua stijl en detaillering
- het object vertegenwoordigt een unieke (bouw) techniek, (bouw)- type of is typerend voor de ontwikkeling van de industriële techniek
- het object heeft esthetische waarde op grond van de vorm en detaillering van exterieur en/of interieur.

* Planologische, landschappelijke en stedenbouwkundige criteria

- het object vormt samen met bijgebouwen, kleine artefacten, erfbeplanting of tuinaanleg een karakteristiek geheel
- het object maakt deel uit van een groter historisch geheel of complex
- het object sluit, met name in historisch en geomorfologisch opzicht, aan bij het landschap
- het object maakt deel uit van een gebied met een grote continuïteit, waardoor het historisch patroon van verkaveling, wegen en waterlopen goed geconserveerd is gebleven
- het object vormt een onderdeel van een historische stedenbouwkundige structuur of een historisch nederzettingstype
- het object is karakteristiek voor stad, dorp of streek.

* Sociaal- en cultuurhistorische criteria

- aan het object zijn historische herinneringen verbonden in de ruimste zin van het woord
- het object vertegenwoordigt een aspect van de sociale of economische geschiedenis
- het object is representatief voor een bepaalde fase in de ontwikkeling van dorp, stad of streek.

Afhankelijk van de situatie en de aard van het object, is het ene criterium bij de selectie meer bepalend dan het andere. Zo kan men zich voorstellen dat bij een eenvoudig voorbeeld van landelijke bouwkunst criteria als type, bouwtechniek, samenhang met de directe of wijdere omgeving, historische verkaveling en patroon van wegen en waterlopen, meer gewicht in de schaal werpen, dan bij een kerkgebouw. Daar zullen eerder stijl, gaafheid van details, esthetische kwaliteiten en geschiedkundige aanknopingspunten de doorslag geven. Bij monumenten van jongere datum zijn op hun beurt bouwtype, techniek, vormgeving, architect en sociaal-historische betekenis weer het meest van belang.

De samenhang met de omgeving heeft bij de beoordeling een grote - zo niet dominerende - rol gespeeld. Objecten als daglonershuizen, weverswoningen, smidsen e.d., ontleen vooral daaraan hun bijzondere waarde. Een op zich interessant object, dat als laatste getuige de herinnering oproept aan een overigens verder geheel verstoorde situatie, scoort doorgaans minder hoog, dan een object dat deel uitmaakt van een karakteristieke, betrekkelijk ongerept gebleven omgeving. Daarentegen zal een in detail aangetaste reeks gebouwen, die een onderdeel vormt van een qua maat en schaal nog goed bewaarde en interessante structuur, op grond daarvan in deze inventarisatie juist worden meegenomen.

Tenslotte heeft, zoals men begrijpen zal, ook de zeldzaamheidswaarde van een object of nederzettingstype bij de afwegingen meegespeeld.

Samenstelling rapport

In dit rapport wordt een beeld gegeven van de cultuurhistorisch waardevolle structuren en objecten van oudere en jongere bouwkunst binnen de gemeente. Hierbij is de samenhang tussen de objecten en het landschap of de nederzetting van groot belang.

Door het raadplegen van de historisch-geografische beschrijving van het inventarisatiegebied (afzonderlijk verkrijgbaar) en het naslaan van specifieke plaatsgebonden literatuur ontstaat een beeld van de ontwikkelingen tot ca. 1950. De topografische kaarten van ca. 1850, 1900 en heden op de schalen 1 : 50.000 en 1 : 25.000 zijn eveneens van belang, omdat door vergelijking een indruk ontstaat van occupatiepatronen en ontwikkelingen tot op heden. In het veld wordt dit beeld aangevuld met eigen waarneming.

Vervolgens worden per kern en in het buitengebied de objecten die aan de eerder genoemde criteria voldoen geregistreerd. Elk rapport omvat de volgende onderdelen. Na Woord Vooraf en Werkwijze en Criteria worden de ligging van de gemeente (hoofdstuk 1), de bodemgesteldheid (2) en het grondgebruik (3) behandeld. Dan volgt een overzicht van de veranderingen in infrastructuur, wegen, waterlopen etc. (4). Vervolgens worden de nederzettingen behandeld (5). In de hoofdstukken 6 - 8 worden de onderzoeksresultaten beschreven. Voor de grotere gemeenten met planmatige ontwikkelingen tussen 1850-1940 wordt een stedenbouwkundige typologie gegeven met een kaart van gebieden van bijzondere stedenbouwkundige waarde. Bij de meeste kleinere gemeenten blijft dit onderdeel achterwege. Hier hebben in het algemeen immers in de periode 1850-1940 geen samenhangende stedenbouwkundige ontwikkelingen plaatsgehad. Wel worden in sommige gemeenten waardevolle bebouwingsgroepen van vòòr de periode 1850-1940 apart aangegeven. Dan volgt een karakterisering der objecten, bouwvormen en typen (boerderijen, woonhuizen, openbare gebouwen etc.). Dit alles wordt afgesloten met de objectgegevens, geordend naar adres en huisnummer (even, oneven). Per object worden de oorspronkelijke en huidige functie, architect, bouwdata, bouwstijl en een beschrijving der gevels, ramen, deuren, daken, bijzondere constructies en in een enkel geval interieurgegevens (meestal wordt alleen het exterieur geregistreerd) weergegeven. Dan volgen bijgebouwen, artefacten (stoepen, stootstenen, hekken etc.) en groenelementen. Ook wordt aangegeven een motivering voor opname en of het object beschermd is.

Tenslotte volgt de literatuur.

Bijgevoegd worden kaarten 1 : 10.000 en indien nodig deelkaarten van de stedenbouwkundige typologie en de dichtbebouwde kernen. Op de kaart 1 : 10.000 worden aangegeven:

- geïnventariseerde objecten met cultuurhistorische betekenis (zwarte stip) - beschermde monumenten (zwarte stip met cirkel)
- straatnaam en huisnummers
- gemeentegrenzen
- dijken, waterlopen en steilranden
- oude wegenpatronen en oude akkerbodems met een humusdikte van minimaal 50 cm. (globaal aangegeven).

Beschermde stads- en dorpsgezichten, alsook landgoederen worden eveneens aangegeven.

1. Situering der gemeente

1.1. Ligging

Nieuw Ginneken maakt deel uit van de regio Zuid-West Brabant. De Gemeente omvat de dorpen Bavel, Ulvenhout, Galder, Strijbeek en de gehuchten en buurtschappen Eikberg, Kerkeind, IJpelaarseind, Tervoort, Lijndonk, Bolberg en Lage Aard (rondom Bavel), Gouwelaar, Geersbroek, Rakens en Notsel (rondom Ulvenhout), Heerstaaien, Kersel en Balleman (bij Galder), en Grazen bij Strijbeek.

In het noorden grenst Nieuw-Ginneken aan de gemeente Breda en Oosterhout met het Ulvenhoutse Bosch en aan de Bredase wijk IJpelaar; bij Oosterhout volgt de grens de Leijweg en deels de Molenleij. In het oosten grenst Gilze-Rijen aan Nieuw Ginneken langs de buurtschappen en omgevende landbouwgebieden van Molenschot en Hooge Aard; meer zuidelijk vormen de Chaamsche beek en de Broeksche beek de begrenzing. De zuidgrens is tevens de landsgrens met België (Meerle) en ten westen het riviertje de Mark en de Rijsbergse Baan langs de gemeenten Breda en Rijsbergen.

1.2. Ontwikkeling

Tot 1316 viel het huidige grondgebied van Nieuw-Ginneken onder de omvangrijke parochie Gilze. Daarna worden Ginneken (nu onder Breda), Ulvenhout en Bavel als zelfstandige parochies afgescheiden.

Tot 1796 had de abdij van Thorn vele bezittingen en rechten in de regio Breda waaronder het patronaatsrecht en het cijns- of tiendrecht.

Vanaf het einde van de 12e eeuw viel de regio Breda onder de Heer van Breda onder het gezag van de Hertog van Brabant. In 1328 wordt de heerlijkheid aan de Hertog verkocht. Vanaf 1403 is er sprake van de Baronie van Breda. In de 80 jarige oorlog heeft deze streek in de directe omgeving van de vestingwerken van Breda, veel te lijden van het oorlogsgeweld, waarmee de ontwikkeling ernstig stagneert.

Tot het einde van de 18e eeuw bestond het bestuur van Ginneken en Bavel uit een schout en zeven schepenen, die door de Heer van Breda benoemd werden. Vanaf 1817 is de gemeente zelfstandig. In 1942 ontstaat de gemeente Nieuw-Ginneken met de afsplitsing van Ginneken dat dan onder Breda komt te vallen. In 1961 komt ook Heusdenhout nog door annexatie onder Breda.

Na de oorlog is Ulvenhout en Bavel steeds meer een forensengemeente van met name Breda geworden. In korte tijd verzezen grote nieuwbouwwijken rondom de oude dorpskernen, die hun karakter grotendeels behouden hebben. Per 1 januari 1990 heeft Nieuw-Ginneken ca 12.000 inwoners, waarvan 5764 in Bavel, 4782 in Ulvenhout en 1150 in Galder.

In het landelijke gebied zijn na 1900 grote veranderingen gekomen met de heide-ontginningen. De Galdersche Heide en de Strijbeeksche Heide werden grotendeels omgezet in bosaanplant, met name dennen, en in mindere mate in landbouwgronden. Van de uitgestrekte heidevelden bleven slechts een paar stukjes bij Strijbeek gespaard. Een deel van de Galderse bos- en heide gebied is als militair oefenterrein ingericht. Na de oorlog is het landschap door ruilverkavelingen rond Bavel, Galder en Ulvenhout aanzienlijk in schaal vergroot en gewijzigd. Recentelijk is het landschap door de verbindingsweg van de A 16 met de A 58 (Antwerpen-Breda-Tilburg) sterk doorsneden. Verscheidene oude landelijke wegen zijn daarbij afgesneden.

2. Bodemgesteldheid

2.1. Grondsoorten

De bodem binnen de gemeente Nieuw-Ginneken bestaat grotendeels uit dekzand dat op het einde van de laatste ijstijd (ca 10.000 jaar geleden) en daarna door water en wind is afgezet. In de beekdalen is zowel fijnzandig als meer lemig materiaal afgezet en heeft zich plaatselijk veen kunnen ontwikkelen. Verschillende beekgeulen en waterloopjes zijn op te vatten als fossiele smeltwatergeulen. Door eeuwenlange bemesting hebben zich, vooral op de hogere stroken en op de oeverwallen langs de beken, enkeerdgronden gevormd. Deze oude akkerbodems hebben een humuslaag van 50 cm of meer. We vinden ze bij de oude woonkernen: bij Strijbeek, Galder, Grazen, Bavel en ten zuiden en zuid-oosten van Ulvenhout. Plaatselijk op nattere plaatsen zien we z.g. oude graslandbodems, die eveneens wijzen op zeer hoge ouderdom, zoals ten oosten van Galder en ten noord-oosten van Bavel. Het gebied bij Bavel kan ten dele worden opgevat als een oud veenontginningsgebied.

2.2. Hoogte en afwatering

Globaal gezien helt het grondgebied van Nieuw-Ginneken als het ware van zuid-oost naar noord-west van ca 12 meter N.A.P. naar ca 2,5 meter N.A.P. Het dal van de Mark ligt op ca 2,5-3,5 meter, Ulvenhout ligt op ca 4-5 meter en Bavel ligt op ca 5-6 meter N.A.P. Ter hoogte van Grazen zitten we op ongeveer 12 meter N.A.P.

De verschillende beken en waterloopjes stromen dan ook meer of minder in noord-westelijke richting in het Markdal. Van noord naar zuid ontmoeten we de Molenleij, Gilze Wouwerbeek, Bavelse Leij, het complex van de Chaamsche Beek die verscheidene zijbeekjes opneemt onderweg en op de Belgische grens de Strijbeeksche Beek. Ten westen van Galder stromen de Galdersche Beek en de Kerselsche Beek in de Mark. Zowel het complex van de Chaamsche Beek als de Strijbeeksche Beek behoren met het omgevende landschap tot de hoogtepunten van de Brabantse natuurmonumenten. Het natuurlijk aanwezige kwelwater in het gebied zelf voedt tendele de beekjes zelf en geeft soms het krakter van bronbeek. Om de afwatering te verbeteren is de Mark grotendeels genormaliseerd, waarbij wel de grotere gebogen lijnen gehandhaafd bleven.

3. Grondgebruik en landschap

Gezien de grote complexen oude akkerbodems zullen de hogere oeverlanden langs de Mark en zijbeken reeds in middel-eeuwen bewoond en verbouwd zijn geweest. Eeuwenlang heeft de z.g. potstalcultuur gefunctioneerd waarbij de mest uit de potstal gemengd met graszoden en heideplaggen als bemesting voor de akkers gebruikt werd. Grote akkergebieden lagen rond Galder, Ulvenhout en Bavel. Verspreid waren er ook kleinere ontginningen zoals Grazen. Op de nattere plaatsen langs de beken lagen de hooilanden en broekbosjes. De laatste was een belangrijke bron voor hakhout dat ondermeer als brandstof dienst deed. Bij Notsel langs de Mark en plaatselijk langs de Chaamse beken zijn nog relikten van broekbosjes bewaard gebleven. In de loop van de eeuwen is het landbouw uitgebreid, in deze eeuw in beperkte mate als heideontginningen.

Tot in deze eeuw bestond een aanzienlijk deel van grond uit heide-, moeras- en vennengebied. Slechts enkele relikten zijn daarvan gespaard gebleven bij de ontginningen ten behoeve van naaldhout: het Rondven, Langven, Zwarte Goor en het Patersmoer of Goudbergven op de voormalige Strijbeeksche Heide. Met name het Goudbergven met drijfeland in het midden is vanwege de ongereptheid en zeldzame flora van grote betekenis als natuurmonument. Verondersteld wordt dat de vennen ontstaan zijn als uitgestoven laagten in het pleistocene dekzand.

Onder Graaf Hendrik van Nassau, die veel belangstelling had voor bosbouw, werden reeds in het begin van de 16e eeuw in de omgeving van Breda systematische aanplantingen verricht. Het bekendste voorbeeld daarvan is het Mastbos onder Breda, waar de vroegst bekende aanplant van grove dennen plaats vond, maar ook het Chaambos en het Ulvenhoutsche Bosch kwamen zo tot stand. Prins Willem van Oranje zette deze traditie voort waarvan het Annabos een overblijfsel is. Na 1881 met het overlijden van Prins Frederik Hendrik werden de bossen eigendom van de Staat. Met name het Ulvenhoutse loofbos waarin enkele zijloopjes van van de Chaamsche Beek stromen is vanwege de bijzondere plantengroei van zeer grote natuurwetenschappelijke betekenis.

Bepalend voor het grondgebruik en het landschapsbeeld zijn een aantal landgoederen waarvan een drietal bewaard zijn gebleven: Anneville, Hondsdonk en Luchtenberg. Het oudste landgoed is Hondsdonk, althans als naam reeds voor een hoeve in 1364 genoemd. In ieder geval was er in de 17e eeuw sprake van een huis met onder meer boomgaard en bossen. Thans bestaat het landgoed uit monumentale lanen, waterpartij, grasland met verspreide boomgroepen en bospercelen met rabbatsysteem, waar meanderen beekjes doorheen stromen.

Anneville is van ca 1850 en later, met tuinaanleg van de bekende Leuvense tuinarchitect L.Rosseels uit 1885 in Engelse landschapstijl met vijverpartij. Vooral rond het landhuis staan verscheidene monumentale bomen. Luchtenburg stamt uit 1518, mogelijk ontstaan uit een heideontginning. Thans bestaat het landgoed voornamelijk uit bospercelen en houtwallen. Voor het huis ligt een gazon en staan enkele monumentale bomen.

Samenvattend bestaat het landschap van Nieuw-Ginneken uit de volgende elementen:

- a. bebouwing van de dorpen en gehuchten met erven en beplantingen.
- b. oude akkergebieden, veelal van middeleeuwse oorsprong nabij de oudebebouwingskernen; thans een afwisseling van akkers en graslanden.
- c. Beekoevers met voornamelijk grasland en in mindere mate akkers en een enkel bosperceel, met name langs de Mark, Strijbeeksche Beek, Gilze wouwerbeek en Molenleij.
- d. oude bosgebieden, deels met loofhout en doorsneden met meanderende beekjes
- e. jongere bosgebieden, heide-ontginningen met voornamelijk naaldhout
- f. landgoedbos, deels met aanleg, zichtassen en rond de landhuizenmonumentale bomen
- g. heiderestanten en vennen

4. Infrastructuur

4.1. *Wegen*

Omstreeks 1850 was de weg van Breda naar Ulvenhout de enige verharde interlocale weg. Vandaaruit waren verbindingswegen richting Strijbeek en België (Meerle) en richting Chaam-Baarle Nassau. Ook waren er verbindingswegen van Breda naar Bavel en Ginneken-Bavel. Zelfs rond 1940 waren er in feite nog maar enkele verharde wegen vanuit Breda in de richting Galder, Strijbeek, Baarle Nassau en Bavel.

De Mark is altijd een behoorlijke barrière geweest voor het verkeer. Toch waren er vanouds een aantal plaatsen waren bruggen aanwezig waren; in 1850 onder Galder bij Markbrug en ten noorden van Galder bij Heerstaaien en verder pas weer bij Ginneken.

Recent aangelegde onderdelen van het Rijkswegennet hebben de gemeente voor het autoverkeer ontsloten. Tegelijkertijd zijn er verscheiden bestaande wegen afgesneden daardoor, waarmee de plaatselijke verbindingen hier en daar aanzienlijk zijn verslechterd.

4.2. *Spoorwegen*

Voor Nieuw Ginneken niet van toepassing.

4.3. *Waterwegen*

De beken met hun meanders waren nauwelijks bevaarbaar, ook de Mark niet. Mogelijk hebben enkel waterlopen, wellicht bij Galder en Bavel gefunctioneerd als turfvaartweg.

4.4. *Militaire infrastructuur*

Voor Nieuw Ginneken niet van toepassing.

5. Ontwikkeling van de nederzettingen

5.1. Bavel

De oudste melding van Bavel is uit 1299 in verband met de abdij van Thorn. Steegh veronderstelt dat Bavel in aanleg een domeinakkerdorp uit de vroege middeleeuwen is ontstaan uit een groep boerderijen op een zandplateau. Mogelijk duidt ook de schildvormige structuur van de oude kern op deze aanleg.

Rondom de Bavel ligt een groot oud akkerbodemcomplex met verschillende buurtschappen die mogelijk als losse hoeve-nederzettingen zijn begonnen: Tervoort, Bolberg, Lijndonk, Lage Aard en Eikberg. Lijndonk en Tervoort worden eveneens in 1299 al genoemd en gaan waarschijnlijk terug op één boerderij, z.g. hoeve-akkergehucht. De buurtschappen Kerk-eind en Ypelaarseind nabij de kern van Bavel zullen wellicht wat jonger zijn.

In 1316 wordt Bavel een zelfstandige parochie, na afscheiding van Gilze. Waarschijnlijk was er al eerder een kerkgebouw aan de Dorstse weg. Rond 1485 wordt er na brand een nieuwe kerk gebouwd aan de Kerkstraat. In 1887 kwam de huidige neogotische kerk gereed en werd de oude afgebroken. Van belang was nog de aanwezigheid van kasteel Ypelaar, reeds genoemd in 1280. In 1683 werd hier een schuurkerk gebouwd voor de katholieke eredienst. Rond 1825 is het kasteel gesloopt en vervangen door een landhuis. Vijftig jaar later werd op de plaats van dit landhuis een seminarie gebouwd. Het huidige gebouw dateert uit 1950 toen het seminarie na oorlogsschade herbouwd werd.

Het Bavelse Broek, waar nu de Bredase wijk Ypelaar ligt, is waarschijnlijk in de eerste helft van de 17e eeuw ontgonnen. Langs de Molenleij en Gilzewouwer Beek liggen z.g. oude graslandbodems. Dat zijn natte bodems met dikke humuslaag die wijzen op hoge, wellicht middeleeuwse, ouderdom. Deels kan die humuslaag gemengd zijn met venig materiaal wat zich terplaatse heeft ontwikkeld.

Rondom de verschillende buurtschappen kwam rond de eeuwwisseling nog heide voor. Deze zijn later ontgonnen tot landbouwgebieden.

Van de agrarische buurtschappen zijn de boerderijengroepen langs de huidige Seminarieweg en Lijndonk nog redelijk gaaf bewaard gebleven.

De huidige kern van Bavel bestaat uit een lintbebouwde structuur met aan de noordzijde een schildvormige patroon waarvan verschillende oude dorpswoonhuizen liggen en aan de zuidkant het neogotisch kerkgebouw met omgeving.

5.2. Ulvenhout

De oudst bekende vermelding van Ulvenhout is uit 1277 dat toen deels hertogelijk bezit was en deels eigendom van de abdij van Thorn. Dat laatste kan wijzen op een hogere ouderdom. In 1299 is nog sprake van Klein Ulvenhout. Ten zuidoosten van Ulvenhout liggen de buurtschappen Geersbroek dat in 1451 genoemd wordt en Gouwelaar, vermeld in 1391. Vooral Gouwelaar is nog een vrij gaaf bewaarde nederzetting met verschillende cultuurhistorisch waardevolle boerderijen met bijgebouwen. De situering tussen de Mark, Bavelsche Leij en Chaamsche Beek was ongetwijfeld een gunstige voorwaarde voor de vestiging van een aantal boerderijen en ontwikkeling tot een beekdalnederzetting. Gezien de ligging van de oude akkerbodems ten zuiden en ten zuid-oosten van Ulvenhout zou hiermee wellicht de ontginningsrichting verklaard zijn. Door aanleg van de rijksweg is de landschappelijke samenhang van de nederzettingenstructuur enigszins verloren gegaan.

Opmerkelijk is het ten noorden van Ulvenhout gelegen Ulvenhoutsche Bosch dat in de 16e eeuw is aangelegd, mogelijk tendele op de plaats van een ouder bos.

Het dorp Ulvenhout kwam pas tot ontwikkeling na 1792 rond de toen gebouwde parochiekerk. Kerkelijk viel Ulvenhout in de middeleeuwen en later onder Ginneken. Na 1792 kwam Ginneken juist onder Ulvenhout. In 1837 werd Ginneken als zelfstandige parochie afgescheiden. In 1845 vestigen de Zusters van de H. Theresia uit Etten zich in Ulvenhout en stichten hier een school. Met de latere opvolgers van de verschillende religieuze- en onderwijsgebouwen is er thans een voor Brabant markante groep van kerk, school, pastorie met aansluitende kerkhof. Een goed voorbeeld van sociale en culturele geschiedenis van rond de eeuwwisseling. Het terrein tussen de kerk en het kerkhof was eertijds de plaats van het

slotje Grimhuijsen. Verondersteld wordt dat dit slotje al in de 13e eeuw bestaan moet hebben. Mogelijk was het het jacht-slot van de heren van Ulvenhout. Later kwam het in bezit van de Nassau's. In de 18e eeuw bevond zich hier de schuurkerk. Een 17e eeuwse kaart geeft nog een terrein aan met een achtkantige grachtenvorm met de aanduiding 'd'Out Hoff', mogelijk betreft dit een nog oudere kasteel of burchtplaats.

Als geheel geeft met name de lintbebouwde Dorpsstraat en verlengde Molenstraat een scala aan historische dorpswoonhuizen, bebouwing voor diverse bedrijvigheid, waaronder een molen, ambachten en religie. Enkele starten haaks op de Dorpsstraat behoren nog bij het oorspronkelijke nederzettingpatroon.

Ten westen en ten oosten van de Dorpsstraat zijn de laatste decennia nieuwbouwwijken gerealiseerd. Het karakter van de oude kern is daarbij redelijk bewaard gebleven.

Een apart verhaal is Anneville, een voorbeeld van een recent kasteeldorp uit ca 1850. Het bestaat uit een landhuis met parkaanleg, van L.Rosseels, en parkbos, koetshuis en enkele boerderijen en huizen.

5.3. Notsel

Notsel is thans een klein buurtschap met verschillende cultuurhistorisch waardevolle boerderijen. De ligging langs de Mark en de nabijheid van oude akkerbodems wijzen op hoge ouderdom. De oudste melding is uit 1299.

5.4. Galder en Kersel

Ook Galder wordt reeds in 1299 genoemd in een Thornse oorkonde. Galder ligt op de westelijke Markoever en tevens tussen een tweetal waterlopen: de Galdersche Beek en de Kerselsche Beek. Nabij Galder en Kersel liggen oude akker- en graslandbodems. Verder lagen vooral ten westen van Galder en Kersel tot aan het begin van deze eeuw grote heide- en moerasgebieden, die voor de potstalcultuur van belang waren. Deze zijn later tot landbouwgronden en bos ontgonnen. De huidige gehuchten bestaan uit verspreide boerderij- en woonhuisbebouwing waaronder vrij veel recent gebouwd. In de 15e eeuw is te Galder de nog bestaande kapel gebouwd. De toren is vermoedelijk 16e eeuws. In 1824 is de kapel verbouwd tot woning en school. In 1934 is de kapel gerestaureerd.

Bij Kersel is een overgang over de Mark die tot vestiging zal hebben bijgedragen.

5.5. Strijbeek

Strijbeek, gelegen bij de samenvloeiing van de Strijbeeksche Beek en de Mark, is als een voorbeeld van een kapelgehucht in zijn oorspronkelijke vorm goed herkenbaar gebleven. De kapel moet kort voor 1518 gebouwd zijn. In 1872 is de kapel gesloopt en in zijn huidige vorm herbouwd met de oude bakstenen. Oude akkerbodems wijzen op een middeleeuwse ontginning. Strijbeek ligt met enkele huizen en boerderijen bij de brug over de Strijbeek op de weg Breda-Meerle. Tot rond de eeuwwisseling grensde Strijbeek aan het uitgestrekte Strijbeeksche Heide-gebied met enkele vennen, waaronder het bijzondere Goudbergven. Deze eeuw is het grotendeels ontgonnen ten behoeve van dennenaanplant.

5.6. Grazen

Grazen is een voorbeeld van een hoeve-akkerdorp ontstaan vanuit een opdeling van een Einzelhof. De hoeve Grazen zelf uit de 17e eeuw met bijgebouwen behoort tot de gavere boerderijcomplexen van Brabant. Ofschoon er geen documenten over zijn, is Grazen met zijn oude akkerbodems op de hogere oever van de Strijbeeksche Beek, waarschijnlijk van middeleeuwse origine.

6. Stedebouwkundige typologie

6.1. Typologie

In de M.I.P. periode (1850-1940) hebben zich weinig stedebouwkundige ontwikkelingen van betekenis voorgedaan. De uitbreiding in de MIP periode heeft voornamelijk plaats gevonden binnen de bestaande lintbebouwde structuur of in het verlengde daarvan, zoals in Bavel en Ulvenhout. Beperkte ontwikkeling deed zich voor in een beperkt aantal dwarsstraten aansluitend op de centrale Dorpsstraat en Kerkstraat

Een aparte vermelding verdient het landgoed Anneville ten zuid-oosten van Ulvenhout.

6.2. Beschrijving van het gebied met bijzondere stedebouwkundige waarde

Anneville is een landgoed met het karakter van een soort 'kasteeldorp'. Het bestaat uit een groot landhuis, koetshuis, woonhuizen en boerderijen uit 2e helft van de 19e eeuw (vanaf ca 1850). Van belang is het park uit 1885, ontworpen door de Leuvense tuinarchitect Lieven Rosseels in landschappelijke stijl. Verscheiden monumentale bomen uit de aanlegtijd zijn aanwezig. Daarnaast is het omgevende parkbos met lanen en enige toevoegingen uit de jaren 30 van belang. Het gebied van Anneville kan aangemerkt worden als een gebied van bijzonder stedebouwkundige waarde.

6.3. Beschrijving van waardevolle groepen

Naast het bovengenoemde gebied Anneville van bijzondere stedebouwkundige betekenis uit de MIP periode zijn er een aantal waardevolle groepen uit de periode van vóór 1850 te vermelden.

- a) De lintbebouwde Kerkstraat in Bavel met aansluitend in het noorden het schildvormige Kerkeind met molen en zuidelijk de kerk met voormalig klooster en kerkhof.
- b) Ten noorden van Bavel de Beukenlaan en Seminarieweg met klooster (ca 1850, 1930), voormalig seminarie (1950) en enkele boerderijen uit de 18e en 19e eeuw. Het seminarie volgt in zijn opzet en vormgeving de voorafgaande traditie, maar is toch ook eigentijds te noemen.
- c) Boerderijgroep van de buurtschap Lijndonk ten oosten van Bavel aan de Gilzewouwer Beek, met oud akkerbodemgebied,
- d) De Dorpsstraat te Ulvenhout met lintbebouwing, een kapel en molen in het zuidelijke deel en kerk in het noordelijke deel. De R.K.kerk met pastorie, school en kerkhof kan als een gaaf complex genoemd worden van rond de eeuwwisseling. Ook het Ulvenhoutsche Bos dient hier genoemd te worden, dat in zijn aanleg 16e eeuws is, en voor de geschiedenis van de bosbouw van bijzonder belang.
- e) Het buurtschap Couwelaar met enkele boerderijen uit de 18e en 19e eeuw en mogelijk oudere elementen en in samenhang met oude akkergronden en de Chaamsche Beek.
- f) De Galderse kapel met omgevende boerderijgroep uit de 19e eeuw, langs de Galderensche Beek en oude akkergronden.
- g) Het 17e eeuwse boerderijcomplex Grazen langs de Strijbeeksche Beek.
- h) Het landgoederengebied van Luchtenburg en Hondsdonk met landhuizen, boerderijen en landgoedpark- en bos en Chaamse beken. Het gebied sluit aan op het landgoed Valkenberg onder Gilze-Rijen.

7. Karakteristiek der objecten, bouwvormen en typen.

7.1. Woonhuizen

Binnen de gemeente treffen we enige gave kleinere woonhuizen aan uit de 18e en vroege 19e eeuw. Voorbeelden zijn de 18e eeuwse panden Dorpsstraat 79 en Seminarieweg 1, Dorpsstraat 49 en Kerkstraat 3 uit het midden van de 19e eeuw. Zij hebben alle laag aanzettende zadeldaken en muren in ijsselsteen. De eenvoudige woning Brigidastraat 86 kan nog 18e of 19e eeuws zijn. Bolbergseweg 2 en 7 zijn vermoedelijk uit het midden van de vorige eeuw met hun rieten zadeldaken met schildende. Uit de late 19e eeuw dateren het langgerekte gewitte Annevillelaan 125 en het kleinere Seminarieweg 3. Dorpsstraat 52, 54 en 60 dateren alle uit het derde van de 19e eeuw en maken met de deels gewitte lijstgevels en de schuiframen een deftige indruk. Veel eenvoudiger zijn de woninkjes Oude Bredaseweg 2 uit de uit de eerste helft van de 19e eeuw en het dubbelhuisje Oude Bredaseweg 1-1a uit ca. 1860-70. Heistraat 16 is een verbouwd woonhuis met het jaartal 1898 in de houten geveltop.

Rijkere, min of meer eclectische stucdetailering vinden we bij Kerkstraat 17, Dorpsstraat 62 en 113 uit ca. 1900. Seminarieweg 13 en Dorpsstraat 67 vertonen siermotieven in gele baksteen. Ook het voormalige café Het Haantje aan de Kerkstraat 47 vertoont dergelijke versieringen. Dorpsstraat 6 heeft Art Nouveau-achtige elementen in de raamindelingen. Siermetselwerk in baksteen vinden we aan Kerkstraat 13-15 uit ca. 1930. Dorpsstraat 10, Weltevreden heeft een houten veranda met balkon.

Opvallend zijn de rond 1920 gebouwde woningen voor de marechaussee aan de Strijbeekseweg 47A-B. Ze zijn gaaf gebleven en sluiten in vormgeving aan bij de landelijke omgeving.

Poststraat 1-27 is een ondanks renovatie nog herkenbaar gebleven complex volkswoningen uit ca. 1930.

Geersbroekseweg 4 is een traditionalistisch woonhuis uit ca. 1935. Aan de Annevillelaan 93 een vergelijkbaar huis.

In verschillende straten treffen we complexen van rond 1950 gebouwde traditionalistische woningen aan. Een goed voorbeeld is te vinden in de Bladerstraat.

7.2. Boerderijen

In Nieuw-Ginneken treffen we voornamelijk woon-stalhuizen aan met bijgebouwen als Vlaamse schuur, bakhuis en schop. Opvallend is het grote aantal gaaf bewaarde boerderijen uit de 18e en vroege 19e eeuw.

Een der oudste voorbeelden is Grazenseweg 3 uit ca. 1634 met schuur, schop kruiskozijnen en gewit afweerkruis.

Strijbeekseweg 12 zal eveneens 17e eeuws zijn. Seminarieweg 28 dateert blijkens het ingemetselde jaartal uit 1710.

Cauwelaerseweg 2 met Vlaamse schuur heeft roederamen en een dakruitertje en zal 18e of 19e eeuws zijn evenals de deels gewitte boerderijgroep Dorpsstraat 2. Dorpsstraat 92 heeft een L-vormig woonstalhuis, een karschop en een bakhuis. De ramen hebben kleine roedeverdeling terwijl ook enkele kloosterkozijnen zijn toegepast. Dorstseweg 10 en 31 zijn voorbeelden die verbouwd zijn tot woonhuis. Ook Galderseweg 19 en Heistraat 18 zijn gave vertegenwoordigers van dit type. De rond 1935 sterk verbouwde boerderij Chaamse Baan 20-22 heeft een schuur die nog 17e of 18e eeuws kan zijn. De thans alleenstaande schuur Geersbroekseweg 1 heeft een andere bestemming gekregen als clubhuis.

Bolbergseweg 14 uit 1855 maakt met de kleine roederamen en de Vlaamse schuur een harmonische indruk. Ook het iets oudere Veenstraat 4 is goed bewaard gebleven. Galderseweg 13 uit 1836 heeft zesruits schuiframen en is eveneens woonboerderij geworden. Zeer bijzonder is het complex Hondsdonkseweg 7 met schuur en bakhuis bij een hoofdgebouw met spitsboogramen en veranda uit 1846, een zeldzame vertegenwoordiger van neogotische motieven in de landelijke architectuur.

Geersbroekseweg 10 uit de 19e eeuw is ca. 1940 verbouwd maar heeft nog de Vlaamse schuur. Seminarieweg 27 dateert met de zesruits schuiframen en het zadeldak met dakruiter uit ca. 1850. Seminarieweg 30 met T-ramen kan nog iets jonger zijn.

Hondsdonkseweg 1 is een landarbeiderswoning uit het eind van de vorige eeuw. De nogal verbouwde kleine boerderij Hondsdonkseweg 6 dateert blijkens ingemetseld jaartal uit 1901.

Dorstseweg 41 uit 1906 heeft de traditionele zesruits schuiframen en speklagen in de gevel. Kerkstraat 14 is hiermee vergelijkbaar. Pennendijk 1 uit 1906 maakt een veel traditioneler indruk. Galderseweg 91 uit 1926 heeft een opvallende langsdeelschuur in baksteen met opengewerkt ruitvormig siermetselwerk als ventilatieopeningen. Ook de schuur van Galderseweg 85 heeft dergelijke openingen.

Dorstseweg 37 uit ca. 1940 is een L-vormig geheel in traditionalistische trant. Bij Notselseweg 3 uit 1934 en Eikbergseweg 2 uit ca. 1940 bevinden zich nog oudere Vlaamse schuren. De taaheid van het traditionele schuurtype wordt bewezen aan de Valkenburgseweg 10 waar de schuur uit 1945 zelfs nog vakwerk wanden met vitselstek heeft gekregen.

7.3. Industriële gebouwen

Aan de Oude Bredaseweg 19 vinden we een ronde stenen bergkoren uit 1865. De molen Molenstraat 23 is gebouwd in 1907. Dorpsstraat 64 is een bakstenen, gewit bedrijfgebouwtje uit het eind van de vorige eeuw.

7.4. Openbare gebouwen

Aan de Dorpsstraat 44-46 bevindt zich de voormalige Mariaschool, thans winkel en kantoorgebouw. Het neogotische geheel is gewit en vertoont kenmerken van de Brugse baksteengotiek. De school met onderwijzerswoning aan de Deken Dr. Dirkxweg 2 van kort na 1900 is redelijk gaaf gebleven en heeft siermetselwerk in gele steen. Het politiebureau Molenstraat 2-4 is rond 1950 gebouwd in Delftse Schooltrant.

7.5. Kerkelijke gebouwen

De kerk van Ulvenhout aan de Dorpsstraat 42 is een werk van C. van Hoof uit 1903-04, een rijk gedetailleerde neogotische kruiskerk. Op no. 40 bevindt zich de al even rijk gedetailleerde pastorie waaraan poortje en hekpalen van het voormalige huis Grimhuysen zijn herplaatst. Bij de kerk een kerkhof met smeedijzeren hek en enige zerken uit de 19e eeuw. De kerk van Bavel, Brigidastraat 1 is in 1887 gebouwd door de Cuypersleerling J.J. van Langelaar en verraadt in de zorgvuldige detaillering motieven van Cuypers en ontleningen aan de Brabantse dorpsgotiek. De pastorie Kerkstraat 8 is een huis met ovale voortuin, ca. 1840 gebouwd mogelijk door P. Huysers. Het heeft een gewitte lijstgevel, op het dak een klokkespitsje. Aan de Kerkstraat een neogotisch H. Hartbeeld, in 1919 geleverd door H. van der Geld. Aan de Kerkstraat het R.K. kerkhof met laat 19e eeuwse neogotische kapel en verscheidene zerken uit 1614, eind 19e eeuw en ca. 1930. Kloosterweg 5-7 is een eenvoudig L-vormig klooster met kapel op de verdieping, vermoedelijk een ontwerp van H.C. van de Leur.

St. Jacobsstraat 2 is de laatgotische, maar in de vroege 19e eeuw gewijzigde kapel van het gehucht Galder. Aan de Strijbeekseweg een neogotische kapel uit de late 19e eeuw, de opvolger van een oudere kapel in het gehucht Strijbeek. Aan de Dorpsstraat een gewitte met riet gedekte Mariakapel uit ca. 1930. Aan de Sint Jacobsstraat een vergelijkbare Mariakapel uit ca. 1950. Aan de Roosbergseweg een bakstenen kapel onder zadeldak eveneens uit ca. 1950.

Het voormalige klein-seminarie Ypelaar van het Bredase bisdom aan de Beukenlaan 1 is in 1948-50 gebouwd op de funderingen van de in 1944 verwoeste voorganger.

Het in Delftse Schooltrant door J. Savenije, Siebers en Van Dael opgetrokken gebouw heeft ruime binnenplaatsen en een driebeukige kapel. De kleine roederamen en de gebeeldhouwde raamomlijstingen en erkers geven het geheel een bijzonder karakter. Het voormalige landhuis Seminarieweg 26 uit 1866 werd later met een etage verhoogd en rond 1920-30 uitgebreid tot een kloostergebouw. In de parkachtige tuin een H. Hartbeeld en een Mariabeeld.

7.6. Kastelen en buitenhuizen

Aan de Annevillelaan 97-101 bevindt zich het landhuis Anneville (is dat zo?) met bijgebouwen. Het huis zelf, uit ca. 1850, is een witgepleisterd blokvormig huis met empire ramen en een fraai gedetailleerde entree met trap, leeuwen en luifel. Erbij een langgerekt dienstgebouw en een koetshuis uit dezelfde periode. Het dienstgebouw heeft een omlijste entree in Empiretrant. Op het erf een achthoekig, rustiek hoenderhok onder rieten dak.

Chaamseweg 14-16 is het landhuis Lugtenburg uit de 18e en 19e eeuw. Het huis zelf is een langgerekte baksteenbouw onder schilddak dat in de 19e eeuw een verdieping heeft gekregen. Erbij een bakstenen koetshuis met trapgevel uit de late 19e eeuw. De bijbehorende langgevelboerderij uit de 18e eeuw heeft een rieten wolfdak en een met hout beschoten bedrijfsgedeelte. In dit beschot ingekrast enkele molentjes en de jaartallen 1760, 1781 en 1832. Bij het complex hoort een indrukwekkende schuur met laag aanzettend met pannen en riet gedekt schilddak boven gepotdekselde wanden. Voor de

twee dwarse deeldeuren is het dak plaatselijk opgelicht.

Chaamseweg 28 (naam?) is een uit de 17e tot 19e eeuw daterend landhuis met uitgebouwde middenkamer met risaliet uit ca. 1795 en gietijzeren balkons op voluten. In de dakruiter een klokje. Erbij een koetshuis onder wolfdak uit ca. 1850, een achthoekige duivetel op houten palen, een schuur met kas en een rijk gebeeldhouwde tuinvaas uit de 18e eeuw met putti en festoenen. No. 26 is een bijgebouw uit 1886. No. 32 is een dienstwoning uit ca. 1920, no. 36 een woning uit 1884.

7.7. Infrastructurele en waterstaatswerken

Over de Chaamse beek ligt aan de Molenstraat een bakstenen brug uit ca. 1950-55.

7.8. Militaire objecten

Deze zijn binnen de gemeente niet aanwezig.

7.9 Artefacten

Aan de R.K.pastorie Dorpsstraat 40 zijn een renaissance poortje en de hekpalen van het voormalige huis Grimhuysen hergebruikt. Dit huis herbergde sinds 1792 de schuurkerk. Uit de 2e helft van de 19e eeuw dateren de hardstenen ingangspalen met landgoednaam op Anneville. Hardstenen grenspalen uit de 19e eeuw met vage leeuwenafbeeldingen staan aan de Galderenseweg en een gietijzeren uit 1843 aan de Strijbeekseweg. Ijzer sierhekwerk als erfscheiding staat bij Dorpsstraat 8 en 67 en Strijbeekseweg 43A. Dorpsstraat 35-37 heeft een bakstenen muurtje met ezelsrug en stangen. H.Hartbeelden staan te Bavel op het kerkhof en aan de Seminarieweg 26. In de tuin voet het klooster aan de Seminarieweg staat ook een Mariabeeld. Oude keienbestrating is bewaard gebleven bij de Seminarieweg, Beukenlaan en de Lage Aard.

7.10 Groenelementen

Verscheidene boerderijen en landelijke woonhuizen hebben elementen van de vroegere erfbeplanting behouden. Oude beplanting van lindebomen, veelal als leivorm, is te zien bij Dorstseweg 10, 50, Galderenseweg 9 en 97, Kerkstraat 3, Lage Aard 2, Seminarieweg 28 en Strijbeekseweg 23. Zeer oude lindes staan bij Dorpsstraat 2 (omtrek ca 3 meter), Heistraat 18 (omtrek ca 4 meter), Kerkstraat 3 (omtrek 334 cm) en Oude beekhoek 2 (omtrek ca 4 meter). Bij Dorpsstraat 1-3 staat een hoge Amerikaanse linde en een vleugelnoot. Walnoten, veelal achter op het erf of naast de boerderij staan bij Bolbergseweg 2, Cauwelaerseweg 3,

Galderenseweg 93, Gilzerweg 13, Oude beekhoek 2 en Seminarieweg 17. Hoogstamfruit siert het erf van Bolbergseweg 2, Chaamseweg 32 (waaronder een oude pereboom), Dorstseweg 4 en 29, Grazenseweg 1A, Kerkstraat 42 en Notselseweg 1. Van de beukhagen, die vroeger vrijwel op ieder erf als afscheiding aanwezig was zijn er maar weinig over. Voorbeelden zijn: Anne-Villelaan 125, Hondsdonkseweg 6, Oude Bredaseweg 19, Seminarieweg 25-25A en op het kerkhof aan de Dorpsstraat.

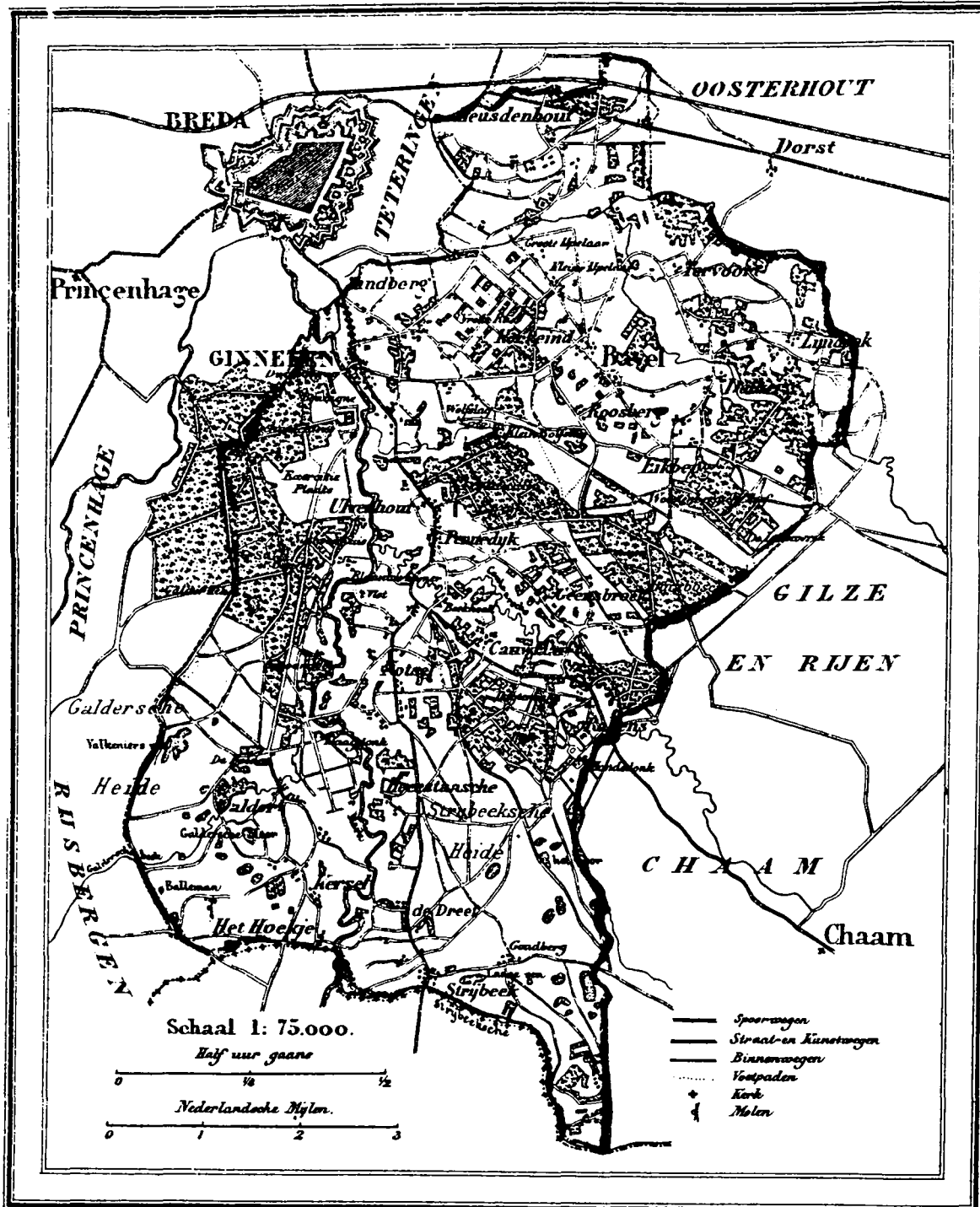
Op de warme zuidgevels groeien hier en daar wijnranken: Anne-Villelaan 125, Cauwelaerseweg 3, bij Luchtenburg Chaamseweg 28, Oude beekhoek 2, Oude Bredaseweg 2, Seminarieweg 1 en Veenstraat 7 en 11.

Grote monumentale bomen en lanen vinden op de landgoederen van Anne-Ville, Beukenlaan 1 de Ijpelaer, bij Luchtenburg waaronder een enorme tamme kastanje en beuk en op Hondsdonk met o.m. een beuk, plataan en oude zwarte moerbeï. Het park van Anne-Ville is in landschappelijke stijl aangelegd door L.Rosseels. Grote platanen, oude fruitbomen en buxus staan de pastorietuinen aan de Dorpsstraat en de Kerkstraat. Een grote treurwilg staat op het kerkhof van Ulvenhout en een treurbeuk op die van Bavel.

Vermeldenswaardig is de grote paardekastanje aan de Deken Dr. Dirckxweg van ca 3 meter omtrek, oude zomereiken en rode beuk bij Seminarieweg 26-26A, rode beuk bij Seminarieweg 25-25A en een oude wilg bij Strijbeekseweg 12. Bij Seminarieweg 30 staan een vijftal opgaande paardekastanjes. In de tuin van Oude Bredaseweg 2 een oude taxus en een sering. Tenslotte noemen we nog de zeer oude eikenwal tegenover Goudbergvenseweg 15 en de monumentale eikenlaan bij Chaamseweg 36.

Nieuw-Ginneken, ca. 1850. Schaal 1:50.000.

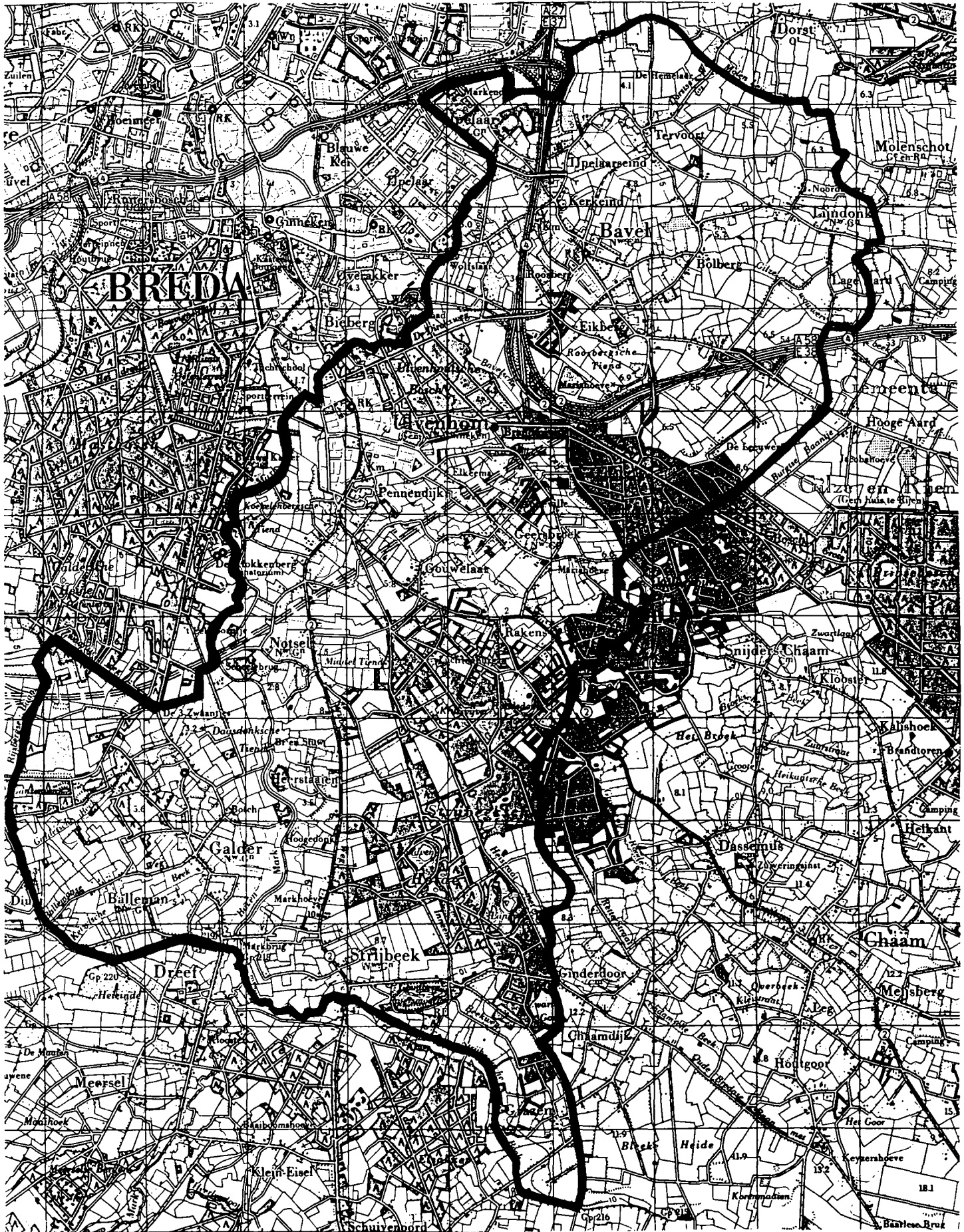

1869

Uitgave van Hugo Surmgar te Lesuurwarden

5736 Bunders. 3800 Inwoners.

Gemeente Ginneken, J. Kuyper 1865.

Gemeente Nieuw-Ginneken, topologische atlas, deel 4, 1987. Schaal 1:50.000.